

of the stock market or association of professional stock market participants, that any market participant.

Keywords: subject of a crime, special subject of crime, official person, member of the stock market, securities market.

УДК 343.54

Д. П. Євтєєва

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА
ДИТИНСТВА В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ
ЗАКОНОДАВЧОГО РЕФОРМУВАННЯ ТА
НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ЗМІН**

У статті на підставі аналізу змін, унесених до КК України 2001 року, виявлено основні тенденції, за якими відбуло реформування кримінального законодавства у сфері захисту прав дітей. На основі огляду праць, присвячених злочинам у цій сфері, сформовано можливі загальні напрями подальшого вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства.

Ключові слова: злочини проти сім'ї та дітей, розділ Особливої частини Кримінального кодексу України, дитина, кримінально-правова доктрина.

Постановка проблеми. Проблеми забезпечення дітей, захисту їх прав та законних інтересів, зокрема й від суспільно небезпечних посягань, мають постійно перебувати у фокусі уваги демократичної держави. Злочини, які вчиняються стосовно дитини, або пов'язані з її примушенням, утягненням (залученням) до їх учинення, характеризуються підвищеною суспільною небезпекою. Вони не лише можуть завдавати дитині фізичної, моральної або майнової шкоди, а й негативно позначатися на її подальшому розвитку, спричиняти непередбачувані наслідки. Кримінально-правова охорона прав дітей є важливою частиною системи їх захисту. У процесі подальшої євроінтеграції та розбудови правої держави в Україні важливим є з'ясування векторів, якими рухається вітчизняний законодавець у сфері кримінально-правового захисту прав дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексні дослідження злочинів проти дітей проводили в дисертаційних працях, зокрема, О. І. Белова, І. О. Бандурка, В. В. Вітвіцька, Н. С. Юзікова, С. Г. Киренко. Окремі діяння цієї сфери вивчали в роботах такі вітчизняні науковці, як: В. В. Гальцова, Є. В. Даценко, С. Ф. Денисов, В. В. Дзундза, І. М. Доляньська, Л. В. Дорош, О. О. Житний, М. Г. Заславська, І. О. Зінченко, С. Я. Лихова, С. М. Морозюк, І. В. Семенов, І. О. Топольськова та інші. Водночас комплексному аналізу змін, унесених до відповідних норм, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти дітей, у науковій літературі достатньої уваги приділено не було.

Формування цілей. Метою статті є виявлення тенденцій законодавчого реформування норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за злочини проти дітей, та визначення напрямів подальших змін кримінально-правової охорони дитинства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняний законодавець приділяє багато уваги кримінально-правовому захисту прав та законних інтересів дітей. У КК України 2001 р. за понад 15 років його існування було внесено значну кількість змін до норм, що передбачають відповідальність за злочини проти дітей. Проведений аналіз указаних змін надав змогу згрупувати їх у напрями, за якими відбулося реформування КК у цій сфері. Розглянемо такі напрями детальніше.

1. *Посилення кримінальної відповідальності батька, матері, вітчима, мачухи, опікуна, піклувальника, інших близьких родичів та членів сім'ї, особи, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про дитину, за вчинення певних злочинів проти дітей* (у 2008 р. та 2018 р.). У частинах других ст. 155 КК (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості) та ст. 156 КК (розбещення неповнолітніх) до внесення в них змін була закріплена така кваліфікуюча ознака, як вчинення вказаних злочинів батьком, матір'ю або особою, що їх замінює. Тож після внесення змін у 2008 р. цей перелік набув уточнення – до нього ввійшли батько, матір, вітчим, мачуха, опікун чи піклувальник або особа, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про дитину, – а відповідні санкції збільшилися, унаслідок чого обидва злочини було переведено з категорії середньої тяжкості до тяжких. Водночас у 2018 р. відповідно до положень проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації», що був прийнятий Верховною Радою 17.03.2018, указані норми в цьому аспекті набули чергових змін. У ч. 2 ст. 155 КК та ч. 2 ст. 156 КК до переліку ввійшли близькі родичі або члени сім'ї, особа, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього [1]. Виходячи з п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України близькими родичами та членами сім'ї є чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, зокрема особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі. Таким чином, розглядуваний перелік розширився.

Так само, до ч. 2 ст. 304 КК (утягнення неповнолітніх у злочинну діяльність) та ч. 2 ст. 323 КК (спонукання неповнолітніх до застосування допінгу) у 2008 р. учинення злочину батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про дитину, було введено як обтяжуючу відповідальність обставину з відповідним посиленням покарання. Щодо ч. 2 ст. 323 КК учинення діяння саме цими особами стало каратися покараннями більш суворих видів ніж у ч. 1 цієї статті, а саме обмеженням волі до двох років або позбавленням волі на той самий строк.

2. *Диференціація кримінальної відповідальності шляхом введення до певних норм обтяжуючої відповідальності обставини у вигляді вчинення злочину із залученням або втягненням неповнолітнього або малолітнього:*

- у ст. 299 КК (жорстоке поводження з тваринами) було введено обтяжуючу відповідальність обставину - учинення цього злочину в присутності неповнолітнього (у 2017 р.);

- ст. 302 КК (створення або утримання місць розпусти і звідництво) було доповнено частиною четвертою, ознакою вчинення дій, передбачених частинами першою або другою цієї статті, із залученням малолітньої особи (у 2018 р.) [1];

- ст. 303 КК було доповнено ознаками втягнення малолітнього в заняття проституцією або примушування його до зайняття проституцією, а також учинення сутенерства щодо неповнолітнього та стосовно малолітнього (у 2006 р.);

- у ст. 304 КК (утягнення неповнолітніх у злочинну діяльність) було введено ознаку вчинення цього злочину щодо малолітньої особи (у 2008 р.).

3. *Посилення покарання за злочини, що вплинуло на зміну їх категорії за ступенем тяжкості, у таких нормах:*

- неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137 КК), унаслідок чого за ч. 1 цей злочин було переведено з категорії невеликої тяжкості до категорії середньої тяжкості (2010 р.);

- статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, якщо вони спричинили безплідність чи інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 155 КК), унаслідок чого злочин було переведено з категорії середньої тяжкості до тяжких злочинів (2008 р.);

- розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК), унаслідок чого за ч. 1 цей злочин було переведено з категорії невеликої тяжкості до категорії середньої тяжкості; а з ч. 2 за ознакою вчинення злочину щодо малолітньої особи - з категорії середньої тяжкості до тяжких злочинів (2008 р.);

- зловживання опікунськими правами (ст. 167 КК), унаслідок чого таке діяння було переведено з категорії невеликої тяжкості до категорії середньої тяжкості (2010 р.);

- утягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК), унаслідок чого за ч. 1 цей злочин було переведено з категорії середньої тяжкості до тяжких злочинів (2008 р.);

- спонукання неповнолітніх до застосування допінгу, що в частині його вчинення щодо двох чи більше осіб або спричинення шкоди здоров'ю потерпілого (ч. 3 ст. 323) було переведено з категорії невеликої тяжкості до категорії середньої тяжкості; а в частині спричинення потерпілому істотної шкоди або інших тяжких наслідків (ч. 4 ст. 323 КК) - з категорії середньої тяжкості до тяжких злочинів (2008 р.).

Покарання було посилено й у деяких інших злочинах проти дітей, але це не вплинуло на зміну їх ступеня тяжкості (ч. 1 ст. 155 КК, ч. 1, 2 ст. 164 КК, ч. 1, 2 ст. 169 КК).

4. *Спрощення конструкції основного складу злочину, що зумовило посилення відповідальності за деякі посягання проти дітей, у нормах:*

- статті 150 КК (експлуатація дітей) та 150-1 КК (використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом), з диспозицій яких було виключено мету отримання прибутку від цієї діяльності (2011 р.);

– ст. 149 КК (торгівля людьми) та ст. 303 КК (сутєнерство або втягнення особи в зайняття проституцією) (у 2006 р.). У вказаних нормах основний склад злочину набув спрощення в ознаці способу вчинення діяння у випадку здійснення посягання щодо дитини. В обох цих нормах за чинною їх редакцією, якщо потерпілим є повнолітня особа, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони виступає спосіб учинення злочину. У ст. 149 КК ним є використання обману, шантажу чи уразливого стану особи, а в ст. 303 КК – використання обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або застосування чи погроза застосування насильства. Водночас спосіб вчинення злочину не виступає обов'язковою ознакою в разі вчинення злочину щодо дитини. Відповідно до примітки 3 ст. 149 КК України відповідальність за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання малолітнього чи неповнолітнього за цією статтею має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу чи уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використання службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності. Згідно з приміткою 2 до ст. 303 КК України відповідальність за втягнення малолітнього чи неповнолітнього в зайняття проституцією чи примушування їх до зайняття проституцією за цією статтею має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу, уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

5. *Інше посилення кримінальної відповідальності за окремі форми злочинів проти дітей у таких нормах:*

– ст. 150 КК (експлуатація дітей), яку було доповнено ч. 3 з такою кваліфікуючою ознакою, як учинення злочину організованою групою, що було віднесено до тяжких злочинів (2011 р.);

– ст. 164 КК (ухилення від сплати аліментів на утримання дітей), у якій посилення кримінальної відповідальності виразилось у: 1) введенні примітки, згідно з якою злісним ухиленням від сплати коштів на утримання дітей (аліментів) було визначено такі дії боржника, які призвели до виникнення заборгованості зі сплати таких коштів у розмірі, що сукупно складають суму виплат за шість місяців відповідних платежів (2010 р.). При цьому до внесення такої зміни злісність ухилення від сплати аліментів була оцінюваним поняттям; 2) наступному скороченні строку заборгованості зі сплати таких коштів до розміру, що сукупно складають суму виплат за три місяці відповідних платежів (2016 р.).

6. *Введення до КК України нових норм, що передбачають відповідальність за злочини проти дітей, а саме:* ст. 150-1 КК «Використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом» (у 2009 р.); ст. 126-1 «Домашнє насильство», ст. 151-2 «Примушування до шлюбу», де в ч. 2 передбачено відповідальність за вчинення цього злочину щодо особи, яка не досягла шлюбного віку згідно із законодавством (обидві у 2017 р., мають набути чинності в 2019 р. [2]).

Таким чином, аналіз кількості та якості вказаних змін показав стійку тенденцію до посилення кримінальної відповідальності за злочини проти дітей. Зокрема, із 17 самостійних статей КК за чинною його редакцією, що охороняють життя, здоров'я, волю, честь, гідність, статеву недоторканість, нормальний розвиток, права та законні інтереси дітей, посилення кримінальної відповідальності відбулося в 9 нормах.

Попри відмічену тенденцію кримінально-правова охорона дитинства за чинним КК України не позбавлена недоліків і потребує дальшого реформування. Вагомим фактором, який має впливати на оптимізацію вітчизняного законодавства в досліджуваній сфері, є напрацювання науковців, зокрема й у галузі кримінального права. Злочини у сфері сім'ї, опіки, піклування та нормального розвитку дітей активно розробляються в кримінально-правовій доктрині. За останні шість років спостерігається істотне зростання таких досліджень. Зокрема, нині майже всім злочинам, у яких заподіяння шкоди дитині або підопічному є обов'язковою ознакою основного складу злочину, у вітчизняній доктрині кримінального права присвячене хоча б одне дисертаційне дослідження, а окремим складам злочину – навіть декілька праць¹.

Ознайомлення з працями вчених, які досліджують розглядувані злочини, та авторські напрацювання в цій сфері дозволяють сформулювати можливі загальні напрями дальшого вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства у сфері захисту дітей:

1) *виділення окремого розділу в Особливій частині КК, присвяченого злочинам у сфері сім'ї, опіки, піклування та нормального розвитку дітей.* На необхідності такого кроку наголошує більшість дослідників цих діянь. На їх переконання, до новоствореного розділу КК України мають увійти як злочини проти сім'ї (ст. 164–169), так і деякі норми з інших розділів цього Кодексу, наприклад, підміна дитини (ст. 148), експлуатація дітей (ст. 150), утягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304), статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155), розбещення неповнолітніх (ст. 156) та інші. Водночас питання щодо видів і кількості таких норм, родового об'єкта та назви цього розділу на сьогодні залишаються спірними й потребують подальших розробок²;

2) *перегляд норм КК на предмет одноманітності використання та однакового співвідношення в них термінів «дитина», «малолітній», «неповнолітній».*

У науковій літературі підкреслюється, що в низці складів злочинів, які зазіхають на нормальний розвиток неповнолітніх, змішуються поняття «малолітній» і «неповнолітній» [5, с. 24]. Відповідно до ст. 6 Сімейного кодексу України правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею 14 років, а

¹ Детальніше про це див.: Євтеєва Д. П. Сучасний стан дослідження злочинів у сфері сім'ї, опіки, піклування та нормального розвитку дітей у вітчизняній кримінально-правовій науці [3].

² Детальніше про це див.: Євтеєва Д. П. Питання кримінально-правової охорони дітей та осіб, які перебувають під опікою або піклуванням [4].

неповнолітньою – дитина у віці від 14 до 18 років. Попри чітко визначені вікові пороги вказаних категорій осіб, у деяких нормах КК України термін «неповнолітній» вочевидь слід поширювати й на малолітню особу. Йдеться про норми в статтях 141 КК (у частині проведення клінічних випробувань лікарських засобів стосовно неповнолітнього), 164 КК (у частині злісного ухилення батьків від утримання неповнолітніх дітей), 323 КК (спонукання неповнолітніх до застосування допінгу), 324 КК (схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів). В іншому разі, якщо термін «неповнолітній» тлумачити в цих нормах згідно з положеннями сімейного законодавства, то малолітні особи залишаються поза кримінально-правовою охороною від цих посягань. Подібна ситуація склалася й у нормах у ч. 3 ст. 120 КК (доведення до самогубства неповнолітнього), ч. 3 ст. 130 КК (зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невеличкової інфекційної хвороби), ч. 2 ст. 142 КК (незаконне проведення дослідів над неповнолітнім), ч. 2 ст. 315 КК (схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, учинене щодо неповнолітнього), ч. 2 ст. 365-2 КК (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, учинене стосовно неповнолітньої особи) та деяких інших нормах, у яких, якщо тлумачити їх згідно з положеннями сімейного законодавства, посилення кримінально-правової охорони формально має місце лише щодо особи у віці від 14 до 18 років. Про безсистемність використання терміна «неповнолітній» свідчить, зокрема й те, що в межах розділу III Особливої частини КК України «Злочини проти волі, честі та гідності особи» у ч. 2 ст. 146 КК передбачена кваліфікуюча ознака позбавлення волі малолітнього; у ч. 2 ст. 147 КК – захоплення неповнолітнього заручника; у ст. 149 КК (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини) за ч. 2 – учинення злочину щодо неповнолітнього, а за ч. 3 – щодо малолітнього;

3) удосконалення та уніфікація переліків спеціальних суб'єктів злочинів із числа батьків та осіб, що їх замінюють (у статтях 150-1, 155, 156, 166, 304, 323) із урахуванням положень сімейного та цивільного права [4, с. 194-195; 6, с. 108-109]. Зокрема, на переконання І. В. Сингаївської, за чинної редакції КК України такі переліки не повною мірою узгоджуються між собою та з нормами чинного регулятивного законодавства й потребують перегляду [6, с. 108-109];

4) подальше посилення відповідальності за деякі злочини, які можуть учинятися щодо дітей. У науковій літературі відмічається недостатність посиленого кримінально-правового захисту як малолітніх, так і неповнолітніх осіб. Насамперед слід відмітити пропозиції науковців диференціювати кримінальну відповідальність у низці норм Особливої частини КК через закріплення в них учинення злочину щодо дітей як обтяжуючих обставин. Зокрема, на думку М. І. Панова, В. В. Гальцової, С. Г. Киценка відповідні кваліфікуючі ознаки треба закріпити в злочинах, передбачених статтями 115, 119, 121-125, 126, 127, 143, 146, 151, 186, 187, 189 КК України [7, с. 180; 8, с. 111].

Зазначимо, що на переконання деяких дослідників, у низці норм Особливої частини КК можна спостерігати недостатній посилений захист

неповнолітніх порівняно з малолітніми дітьми, що суперечить вимогам Конвенції ООН про права дитини, чинної Конституції України та Закону України «Про охорону дитинства», відповідно до положень яких права дітей захищаються безвідносно їх віку. Зокрема, С. Г. Киренко наголошує, що в п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України обставиною, яка обтяжує відповідальність за умисне вбивство, визнається його вчинення щодо малолітньої дитини. При цьому поза межами посиленої кримінально-правової охорони залишаються неповнолітні віком від 14 до 18 років [7, с. 16].

З іншого боку до необхідності посилення відповідальності за злочини, учинені стосовно дітей, підходять Л. В. Дорош та О. Є. Проць, які вважають доцільним доповнити ст. 152 «Згвалтування» та 153 «Задоволення статевої пристрасті неприродним способом» такими кваліфікуючими ознаками, як учинення відповідних дій батьком, матір'ю або особами, які їх замінюють [9, с. 216; 10, с. 256].

Висновки. 1. Аналіз тенденцій законодавчого реформування спеціальних норм КК України, що закріплюють злочини, які посягають на життя, здоров'я, волю, честь, гідність, статеву недоторканість, нормальний розвиток, права та законні інтереси дітей, дозволяє дійти висновку про посилення відповідальності за більшість таких діянь.

2. Загальними напрямками подальшого вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства у сфері захисту дітей є: виділення окремого розділу в Особливій частині КК, присвяченого злочинам у сфері сім'ї, опіки, піклування та нормального розвитку дітей; перегляд норм КК на предмет одноманітності використання та однакового співвідношення в них термінів «дитина», «малолітній», «неповнолітній»; удосконалення та уніфікація переліків спеціальних суб'єктів злочинів із числа батьків та осіб, які їх замінюють (у статтях 150-1, 155, 156, 166, 304, 323) з урахуванням положень сімейного та цивільного права; подальше посилення відповідальності за деякі злочини, які можуть вчинятися стосовно дітей.

Використані джерела:

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації: проект Закону України від 03.02.2015 реєстр. № 2016. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53813.

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>.

3. Євтєєва Д. П. Сучасний стан дослідження злочинів у сфері сім'ї, опіки, піклування та нормального розвитку дітей у вітчизняній кримінально-правовій науці. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3 (49). С. 77-82.

4. Євтєєва Д. П. Питання кримінально-правової охорони дітей та осіб, які перебувають під опікою або піклуванням. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. Вип. 1 (4). С. 185-207. URL: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/visnik_yg/3/17.pdf.

5. Витвицкая В. В. Криминологические проблемы предупреждения преступных посягательств на нравственное и физическое развитие несовершеннолетних: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 222 с.

6. Сингаївська І. В. Спеціальний суб'єкт злочинів – батьки та особи, що їх замінюють: питання термінологічної уніфікації. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 105-109.

7. Киренко С. Г. Проблеми захисту прав неповнолітніх кримінальним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 200 с.

8. Панов М. І. Проблеми вдосконалення кримінально-правової охорони сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 9. С. 106-112.

9. Проць О. Є. Захист прав дитини кримінально-правовими засобами. *Вісник Львівського університету*. 2008. № 47. С. 212-218.

10. Дорош Л. В. Актуальні проблеми вдосконалення законодавства про відповідальність за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. *Проблеми законності*. 2012. Вип. 118. С. 149-159.

Стаття надійшла до редколегії 18.03.2018

Евтеева Д. П. Уголовно-правовая охрана детства в Украине: тенденции законодательного реформирования и направления дальнейших изменений

В статье на основании анализа изменений, внесенных в УК Украины 2001 года, выявлены основные тенденции, по которым было проведено реформирование уголовного законодательства в сфере защиты прав детей. На основе обзора исследований, посвященных преступлениям в этой сфере, сформированы возможные общие направления дальнейшего совершенствования отечественного уголовного законодательства.

Ключевые слова: преступления против семьи и детей, раздел Особенной части Уголовного кодекса Украины, ребенок, уголовно-правовая доктрина.

Yevteyeva D. Criminal Law Protection of Childhood in Ukraine: Tendencies of Legislative Reform and Directions of Further Changes

In the article, based on the analysis of changes made to the Criminal Code of Ukraine of 2001, the main directions of the reform of criminal legislation in the sphere of children's rights protection are revealed. Those are: strengthening the criminal responsibility of a father, mother, stepfather, stepmother, tutor, guardian, other family members and close relatives, person assigned responsibility for upbringing of a victim or care of a child, for committing certain crimes against children; differentiation of criminal liability by introducing into certain norms the circumstance aggravating responsibility in the form of committing a crime against a juvenile or minor; strengthening punishment for crimes, that influenced the change in their category of level of gravity; simplification of the structure of a basic corpus delicti, which led to increased responsibility for certain encroachments against children; another increase in criminal liability for certain forms of crimes against children; introduction to the Criminal Code of Ukraine of new norms providing responsibility for crimes against children.

It was concluded that criminal responsibility for most of the crimes envisaged in separate articles of the Criminal Code of Ukraine that encroach on life, health, freedom, honor, dignity, sexual integrity, normal development, the rights and legitimate interests of children has become tougher. On the basis of review of the researches of crimes in this sphere, possible general directions of further improvement of domestic criminal law were formed.

The general directions of further improvement of the domestic criminal law in the sphere of children's protection are: the allocation of a separate section in the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, devoted to crimes against family, custody and normal development of children; review of the norms of the Criminal Code of Ukraine for the purpose of uniformity of use and the same correlation of the terms «child», «minor», «juvenile»; improvement and unification of lists of special subjects of crimes that are: parents and persons substituting them (in the Articles 150-1, 155, 156, 166, 304, 323 of the Criminal Code of Ukraine) taking into account family and civil legislation; further strengthening responsibility for some crimes that can be committed against children.

Keywords: crimes against family and minors; the Section of the Special part of the Criminal Code of Ukraine; a child; criminal law doctrine.

УДК 343.322

О. В. Зайцев,

В. Р. Філіпенко

ДО ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ (Ч. 2 СТ. 111 КК УКРАЇНИ)

Стаття присвячено дослідженню передумови та підстав звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду. Вивчено генезис становлення цієї заохочувальної норми. Піддано аналізу точки зору науковців, вивчено судову практику застосування ч. 2 ст. 111 КК України; виокремлено певні труднощі та запропоновано способи їх ліквідації.

Ключові слова: звільнення від кримінальної відповідальності, державна зрада, підстави.

Постановка проблеми. На сьогодні одним з пріоритетних напрямів кримінально-правової політики є протидія та запобігання державній зраді. Підтвердженням цього є, зокрема, посилення кримінальної відповідальності за цей злочин, яке двічі відбулося в 2014 році. Проте покарання не єдиний метод кримінально-правового регулювання. Про це свідчить спеціальна норма звільнення від кримінальної відповідальності в ч. 2 ст. 111 КК України.

Зазначимо, що дослідження цього питання не менш важливе ніж аналіз самого складу злочину. Щодо цього П.В. Хряпінський справедливо зауважив, що проблема природної латентності державної зради, а саме: таємність вчинення цього злочину, його висока суспільна небезпека, професійна підготовка виконавців утруднює виявлення, розкриття цього злочину та доведення вини учасників, покарання винних осіб, що й змусило законодавця як один з вискоєфективних чинників протидії цьому злочину передбачити заохочення у вигляді спеціального звільнення від кримінальної відповідальності за умов, передбачених відповідним заохочувальним приписом [1, с. 149].

Вивчення та дослідження цього питання є нагальним на сьогодні ще й через значне збільшення випадків вчинення державної зради [2]. Згідно із звітністю Генеральної прокуратури України за 2016 р. у Єдиному реєстрі досудових розслідувань обліковано 126 злочинів, передбачених ст. 111 КК України, з них – вісім клопотань до суду про звільнення від кримінальної відповідальності [3]. За 2017 р. – 89 злочинів, клопотань – дев'ять [4].